

TEORII DESPRE VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ ȘI EFECTELE ACESTEIA ASUPRA COPIILOR

Profesor inv. Primar dr. Florentina Răducanu
Școala Gimnazială „Elena Văcărescu”

Conviețuirea în familie presupune crearea unui grad ridicat de intimitate între membrii familiei, a unor puternice trăiri afective ce au la bază un număr mare de activități desfășurate în comun. Totodată, traiul în comun poate determina apariția unor evenimente neplăcute cum ar fi conflictele, generate de diferite cauze, manifestate sub diverse forme, de la simple certuri până la violență. Considerată „spațiul celor mai profunde relații afective și al refugiului din calea adversităților, familia este cel mai activ centru de agresivitate, poate și pentru faptul că în familie fiecare își poate dezveli adevărata față a personalității sale” (Păunescu, 1994, p. 90).

Violența intrafamilială constituie „orice acțiune fizică sau verbală săvârșită cu intenție de către un membru de familie împotriva altui membru ale aceleiași familii, care provoacă suferință fizică, psihică, sexuală sau un prejudiciu material” (Legea nr. 17/2003 Art. 2. alin (1)).

Stark și Flitcraft (1996, apud Sânzianu, 2006, p.10) definesc violența domestică drept „o amenințare sau o provocare, petrecută în prezent sau în trecut, a unei răniri fizice în cadrul relației dintre partenerii sociali, indiferent de statutul lor legal sau de domiciliu. Atacul fizic sau sexual poate fi însoțit de intimidare sau abuzuri verbale; distrugerea bunurilor care aparțin victimei; izolarea de prieteni, familie sau alte potențiale surse de sprijin; amenințări făcute la adresa altor persoane semnificative pentru victimă, inclusiv a copiilor; furturi; controlul asupra banilor, lucrurilor personale ale victimei, alimentelor, deplasărilor, telefonului și a altor surse de îngrijire și protecție”.

Gelles (1987) vorbește despre anumite caracteristici ale familiei care o fac susceptibilă la violență, în comparație cu alte grupuri:

- interese diverse și activități diferite ale membrilor familiei;
- implicare emoțională puternică;
- datorită intereselor individuale ale fiecăruia ce nu corespund cu interesele celorlalți, apar situații de conflict;
- diferențele dintre membrii familiei ca vârstă și sex;
- neconcordanța dintre rolul ce îi revine fiecăruia și posibilitățile și interesele personale;
- gradul crescut de intimitate;
- sentimentul de apartenență involuntară a membrilor familiei;
- apariția inerentă a stresului datorită ciclurile vieții pe care o străbate familia;
- atitudinea tolerantă față de violență și concretizarea acesteia prin aplicarea de pedepse asupra generațiilor tinere ale familiei.

Literatura de specialitate delimitează în principal, următoarele forme ale violenței intrafamiliale: violența agresiune, violența pedeapsă, violența pedeapsă cu simetrie latentă, violența fizică, violența psihologică, violența emoțională, violența economică, abuzul sexual și incestul. Cercetătorii Reznaldo Perrone și Martine Nannini (1995, apud Ropotică, 2007) sintetizează manifestările violenței din interiorul familiei în trei tipuri de violență domestică: violența agresiune, violența pedeapsă și violența pedeapsă cu simetrie latentă. Violența agresiune are loc între doi parteneri care se află într-o relație egală de forță, și se concretizează prin schimb de lovituri. Acest tip de violență este bidirecțional, reciproc și are o desfășurare în public. Se poate desfășura între persoane adulte dar și sau adulți și copii. În a doua situație, copilul se comportă asemenea unui adult, în sensul că se confruntă cu partenerul ca și cum ar fi egali. Violența pedeapsă este prezentă atunci când între parteneri există o relație de inegalitate. Numele ei vine de la faptul că prin natura ei, apare ca o pedeapsă, sancțiune, maltratare, tortură. Puterea celor doi poate fi foarte diferită, astfel încât cel mai slab se supune fără voia sa. Și în acest caz de

violență, partenerii pot fi adulți sau un adult și un copil. A doua situație corespunde în general copiilor maltratați și bătuți sistematic, celor privați de grija și dragostea părintească. Literatura de specialitate și nu numai, aduce numeroase exemple de copii care au fost închiși, tratați ca niște animale, și constrânși să suporte tratamente extrem de dure. Consecințele acestor traume sunt întârzieri în dezvoltarea psihică, fizică și socială, dar și o serie de maladii.

Violența pedeapsă cu simetrie latentă este o variantă a violenței pedeapsă, ce are drept caracteristică faptul că unul dintre parteneri, cel care suportă actul violenței, opune rezistență. Cu toate că raportul de forțe este diferit, victima se opune atacatorului într-un mod haotic și incoerent.

Cea mai frecventă formă de violență întâlnită în familie, este violența fizică. Aceasta se poate manifesta în diferite modalități: lovire, înjunghiere, aruncarea de obiecte contondente, strivirea anumitor părți ale corpului etc. Violența psihologică, și ea prezentă în familie, urmărește instalarea fricii la victimă, modalitate prin care agresorul își domină victima. Atacatorul poate amenința cu violența direct victima, poate amenința cu suicidul, se poate orienta asupra proprietății sau a unei persoane foarte apropiate. Există o formă a violenței numită violență emoțională, care se produce atunci când o persoană vizează subminarea personalității altei persoane. Ea se concretizează prin aducerea de insulte persoanei vizate, ce repetate în mod sistematic generează sentimente de inferioritate și manipulare. Violența economică reprezintă o formă a violenței psihologice caracterizată prin crearea unei stări de dependență financiară a victimei. Abuzatorul este cel care decide modul în care se cheltuie banii în familie. Acest tip de violență se regăsește și în situațiile în care nu se permite victimei să aibă o slujbă, să muncească, sau să desfășoare alte activități.

Cercetătorii au studiat formele de manifestare ale violenței părinților sau a altor membrii din familie asupra copiilor. Conform acestora, copiii cu vârste mai mici sunt mai expuși la violența fizică, în timp ce violența sexuală îi afectează mai mult pe adolescenți. Studiile efectuate în diferite țări indică prezența Sindromului copilului scuturat (Shaken Baby Sindrom), ce constă în mișcări asemănătoare scuturării, la care este supus nou-născutul și care se soldează frecvent cu lovituri la cap sau vătămări la nivel cerebral. Cauzele acestui sindrom nu sunt generate întotdeauna de o intenție voluntară ci se datorează de multe ori gesturilor și manipulărilor bruște. Datorită constituției fragile a capului sugarilor, zdruccinăturile bruște pot provoca leziuni cu consecințe grave asupra dezvoltării creierului (Ropotică, 2007).

Violența fizică ce apare în familie și se exercită asupra copiilor poate fi justificată de părinți sub pretextul disciplinării acestora și se poate concretiza în pedepse corporale. De cele mai multe ori, violența fizică este însoțită de violența psihologică. Insulte, injuriile, respingerea, amenințarea, neutralitatea afectivă și devalorizarea sunt forme de violență ce se pot repercuta asupra dezvoltării psihice a copilului, mai ales dacă sunt exercitate de părinți.

Printre pedepsele corporale aplicate copiilor în familie, cele mai frecvente sunt următoarele (Ropotică, 2007):

- bătaia la fund – reprezintă un gen de pedeapsă utilizat mai ales de familiile cu statut socio-economic și profesional scăzut. Copiii sunt bătuți cu diferite obiecte, varietatea lor fiind dată de cel care le folosește, și de gravitatea faptelor așa cum este văzută de abuzator;
- palma - este atribuită mai mult la vârste mici de către părinți sau rude care se ocupă de îngrijirea copilului;
- bățul – este folosit drept instrument de bătaie la fund de către părinți, pentru faptele pe care aceștia le consideră grave. Există diverse variante ale acestei pedepse ca lovirea copilului cu nuiua, varga, furtunul, cureaua sau coada de mătură. Utilizarea acestei metode generează frica și teroarea în relațiile dintre părinți și copii, cu efecte negative pe parcursul dezvoltării ulterioare, în sensul apariției unor probleme de personalitate, lipsa de opinii și convingeri proprii, atitudine obedientă în relațiile sociale, absența capacității de asumare de răspunderi;
- aplicarea palmelor peste față este un alt tip de pedeapsă fizică folosită în familie. Se poate manifesta ca un eveniment unic sau repetat, fără control. Această pedeapsă este proprie familiilor

cu atmosferă tensionată, dominată de nervozitatea și oboseala părinților. Există și situații în care acest gen de pedeapsă apare ca urmare a unor fapte foarte grave, și este utilizată de familii cu un înalt statut social și cultural;

- autopălmuirea este o metodă puțin întâlnită la noi în țară. O întâlnim în special în zonele Ardealului, Banatului, și o parte a Bucovinei, în familiile de origine germanică, care practică o educație strictă, bazată pe reguli rigide. Ea este utilizată în situația în care copilul se abate de la norme și trebuie ca atare să se autopedepsească;

- bătaia la palmă este mai rar utilizată în familie. De multe ori este folosită în locul bătaii la fund pentru a se evita umilirea și înjosirea. În cele mai multe cazuri se aplică datorită neefectuării sarcinilor școlare sau a unor activități practice. În multe situații efectele sunt contrare, mai exact, în loc să devină conștiincios, copilul capătă aversiune pentru școală sau pentru activitatea pentru care a fost sancționat.

Alte forme de manifestare ale violenței fizice ale părinților asupra copiilor sunt: trasul de păr, de urechi, pusul la colț, în genunchi, pe coji de nucă ș.a.

Cercetările arată că în familiile în care se utilizează violența fizică pentru educarea copiilor, părinții nu posedă alte modalități pentru a-și exercita autoritatea, ei nereprezentând un model educativ pentru propriii copii. Majoritatea părinților consideră că folosirea pedepselor corporale este utilă în educarea copiilor. Cei mai mulți dintre acești părinți au fost supuși unor agresiuni în copilărie și au preluat acest comportament ca pe ceva firesc. La rândul lor, copiii educați astfel își vor agresiva viitoarele lor familii, agresivitate pe care o vor exprima și în relațiile sociale. Majoritatea acestor indivizi sunt persoane reci, distante, cu imposibilitate de atașament afectiv. Pentru ei utilizarea violenței este singurul mod de rezolvare a problemelor, indiferent de natura lor. Alte consecințe ale persoanelor agresate în copilărie, se referă la faptul că la vârsta adultă sunt complexați, se subapreciază, nu au încredere în forțele proprii, sunt lipsiți de abilități de comunicare, nu se pot integra social, și trăiesc cu convingerea că merită să fie pedepsiți datorită inferiorității lor. În momentul întemeierii unei familii, ei suportă dominația partenerului de viață cu stoicism.

Persoanele supuse la violența domestică nu posedă capacități de paternalitate, ceea ce are repercusiuni asupra creșterii copiilor. Literatura de specialitate se oprește mai mult asupra femeii victimă, datorită faptului că mama se implică mai mult decât tatăl în creșterea copiilor. Astfel, femeia agresată este inconsecventă în adoptarea unui stil parental, în sensul că pendulează între un comportament dur cu copilul atunci când abuzatorul este prezent, și un comportament indulgent și plin de înțelegere în lipsa acestuia. Această inconsecvență nu face decât să producă dezorientare și confuzie în mintea copilului. Femeia abuzată de partener este de multe ori împiedicată să-și îngrijească copiii, mai ales în perioada imediată consumării actului violent, deoarece are nevoie de o perioadă de refacere. Atacurile violente repetate la care aceasta este supusă, pot genera distorsionarea percepției sale cu privire la creșterea copiilor, sarcină care devine stresantă (Turliuc et.al., 2009). Datorită umilințelor sistematice pe care le suportă, femeia-mamă se confruntă cu o diminuare a încrederii în capacitatea sa de a îndeplini rolul unei bune mame. Dacă actele violente și agresive au loc de față cu copiii, mai ales dacă vârsta lor este foarte mică, aceștia vor crede că mama lor este pedepsită pentru că este rea. De cele mai multe ori, femeile agresate de partener sunt epuizate emoțional, astfel încât nu mai pot răspunde necesităților emoționale ale copiilor. Aceste mame se distanțează afectiv de copiii lor, stare determinată în mare parte și de comportamentul dificil al copilului, care se manifestă astfel ca răspuns la stresul la care este supus. Există situații în care mama agresată se transformă în agresor pentru copiii săi. Acest lucru se datorează propriilor frustrări generate de tensiunea îndelungată la care a fost supusă, sau poate fi un comportament inconștient menit să evite a unui tratament cu mult mai violent din partea partenerului (Turliuc, et.al. 2009).

Cercetătorii s-au aplecat asupra consecințelor ce apar pe parcursul dezvoltării copiilor datorate supunerii acestora la violența în familie. S-a demonstrat că stresul și traumele trăite în copilărie determină alterări în structura și funcționarea creierului uman. Conform lui Schore

(2001) există dovezi care atestă faptul că traumele din perioada copilăriei împiedică în viața de adult capacitatea de a menține relații interpersonale, de a face față unor situații stresante și de a controla emoțiile. Modificările la nivel biologic generează biologice reacții psihice copiii care au fost victime sau martori ai violenței în familie. Cele mai importante modificări au fost sintetizate de Ituarte astfel (2007):

- reacția copiilor la conflictele dintre adulți se manifestă prin frică, agresivitate, furie, inhibarea comportamentului normal;
- copiii sunt însoțiți de sentimentul de vinovăție pentru conflictele dintre părinți, devalorizare;
- supunerea sistematică a copiilor la conflictele dintre părinți generează la aceștia sentimente de insecuritate, nesiguranță, lipsa de încredere în sine și în ceilalți și ca urmare limitează posibilitatea de relaționare;
- fiind martori la acte repetate de violență, copiii învață indirect că singura modalitate de rezolvare a problemelor este violența; ei înșiși devin agresivi și violenți, dau dovadă de o stare de mânie generalizată, sunt hiperactivi, cu multiple probleme de comportament;
- copiii supuși violenței prezintă tulburări de somn, control diminuat al sfîcterelor, probleme în concentrarea atenției; somatizări (astm, indigestii, dureri stomacale, de cap, alergii, probleme respiratorii);
- capacitatea de adaptare este diminuată;
- sunt introvertiți, nesociabili;
- manifestă tulburări de stres posttraumatic;
- se confruntă cu dificultăți școlare: randament și performanțe scăzute, imposibilitatea concentrării atenției;
- apar situații de fugă de la domiciliu;
- unii copii preiau rolurile adulților în gospodărie și în îngrijirea fraților mai mici;
- copiii se confruntă adesea cu experiențe tragice cum ar fi pierderea de la obiecte cu semnificație pentru ei, schimbarea locuinței, prietenilor, a unor relații importante, despărțirea de frați sau separarea de părinți, ceea ce reprezintă o provocare emoțională cu impact asupra psihicului;
- mulți copii utilizează drogurile, alcoolul ca forme de evadare din atmosfera de violență din familie și se implică în infracțiuni;
- de multe ori copilul devine aliat cu tatăl agresor, se identifică cu el participând împreună la atacurile violente asupra mamei.

Teoreticienii violenței în familie au încercat explicarea apariției violenței asupra copilului prin raportarea la teoriile și modelele despre familie. Potrivit lui Good (1978) violența asupra copilului poate fi explicată prin teoria resurselor. Toate sistemele sociale are la bază într-o anumită măsură utilizarea forței și amenințarea cu aceasta. Într-un sistem social, cu cât un individ posedă mai multe resurse, cu atât el deține mai multă forță și apelează mai puțin la ea. Aplicând această teorie la educarea copiilor în cadrul familiei, Good explică faptul că părinții care doresc să-și educe copiii cu succes dar ei înșiși au un nivel scăzut de educație și abilități pedagogice, de multe ori apelează la violență pentru a compensa aceste deficiențe.

A doua teorie angajată în explicarea violenței asupra copiilor este teoria generală a sistemelor. Aceasta explică violența îndreptată către copii prin intermediul proceselor ce se desfășoară în interiorul sistemului familial, văzut ca un sistem adaptativ cu funcții specifice și orientat către anumite scopuri. Violența este văzută ca fiind un produs al sistemului ce derivă din însăși funcționarea acestuia, ea nefiind asociată patologiei membrilor ce alcătuiesc sistemul. Straus (1980), adeptul acestei teorii, vorbește despre faptul că este posibil să se producă un feedback pozitiv al conduitelor violente, ceea ce poate genera creșterea violenței împotriva copiilor sau un feedback negativ, care reduce nivelul violenței sau îl menține.

Teoria ecologică propune trei nivele de analiză pentru explicarea violenței împotriva copiilor: primul nivel se referă la adaptarea organismului la mediu, al doilea nivel include complexul de sisteme în care se produce dezvoltarea umană, al treilea nivel se ocupă de calitatea

mediului exterior familiei, care-și exercită influența asupra calității vieții. Altfel spus, conform acestei orientări, violența împotriva copiilor este determinată de interacțiunile lipsite de concordanță ce au loc între dintre sistemele familiale, vecinătate și comunitate.

Sociobiologia sau teoria evoluționistă propune o abordare diferită a fenomenului violenței domestice. Potrivit acestei teorii, violența îndreptată către copii este prezentă la toate mamiferele și are legătură cu succesul reproductiv al urmașilor. În cazul speciei umane, acest tip de violență apare ca rezultat al estimării succesului reproductiv și al investiției parentale. Copiii adoptați sau vitregi, cei care posedă un potențial reproductiv diminuat și nu au o legătură genetică cu părinții, au o probabilitate mai mare de a deveni victime ale violenței.

O ultimă perspectivă, cea socio-culturală, postulează ideea că în societățile, culturile și subculturile în care este aprobată utilizarea violenței, se înregistrează cele mai frecvente acte de violență împotriva copiilor.

Bibliografie:

1. Gelles, R.J. (1987). *Family Violence*. Sage, Beverly Hills, CA. În Turliuc, M.N., Huțuleac, A.K., Dănilă, O. (2009). *Violența în familie. Teorii, particularități și intervenții specifice*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
2. Good, Th., Brophy, J. (1978). *Looking in Classroom*. Second Edition. New York: Harper and Flow. În Neacșu, I., Mareș, T., Nica, M. (2006). *Copilul și violența. Comportamente și responsabilitate*. București: Editura Semne.
3. Ituarte, S. (2007). *Neurological and Physiological Impact of Abuse*. În Turliuc, M.N., Huțuleac, A.K., Dănilă, O. (2009). *Violența în familie. Teorii, particularități și intervenții specifice*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
4. Păunescu, C. (1994). *Agresivitatea și condiția umană*. București: Editura Tehnică, pp. 15-90.
5. Ropotică, I.M. (2007). *Violența intrafamilială*. București: Editura Pro Universitaria, p.34.
6. Sânzianu, S.G. (2006). *Violența în familie prezentată în presa din România*. Iași: Editura Lumen, p. 10.
7. Stark, E., Flitcraft, A. (1996). *Women at risk: Domestic Violence and Women's Health*. Sage Publication. În Sânzianu, S.G. (2006). *Violența în familie prezentată în presa din România*. Iași: Editura Lumen
8. Straus, M.A. (1980). *A sociological perspective on the causes of family violence*. În Neacșu, I., Mareș, T., Nica, M. (2006). *Copilul și violența. Comportamente și responsabilități*. București: Editura Semne.
9. Turliuc, M. N., Huțuleac, A.C., Dănilă, O. (2009). *Violența în familie. Teorii, particularități și intervenții specifice*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.